

**ביחידה זו נצפה בעדויות של פלסטינית ושל
ישראלי. העדויות מתארות את החיים סביב 1948.
נחקור את המושג "עדות", ונבחן את התחושות
שעולות בנו בעקבות העדויות על הנכבה.**

מטרות

1. לשמוע עדויות על הנכבה.
2. להכיר ולבחון את המושג "עדות".
3. לברר את משמעויות המושג "עדות" עבורנו ולבחון
דרכי התמודדות עם עדויות על הנכבה.

היסטוריות

חומרי עזר 1: סרט עדויות על הנכבה (כ־11 דקות):

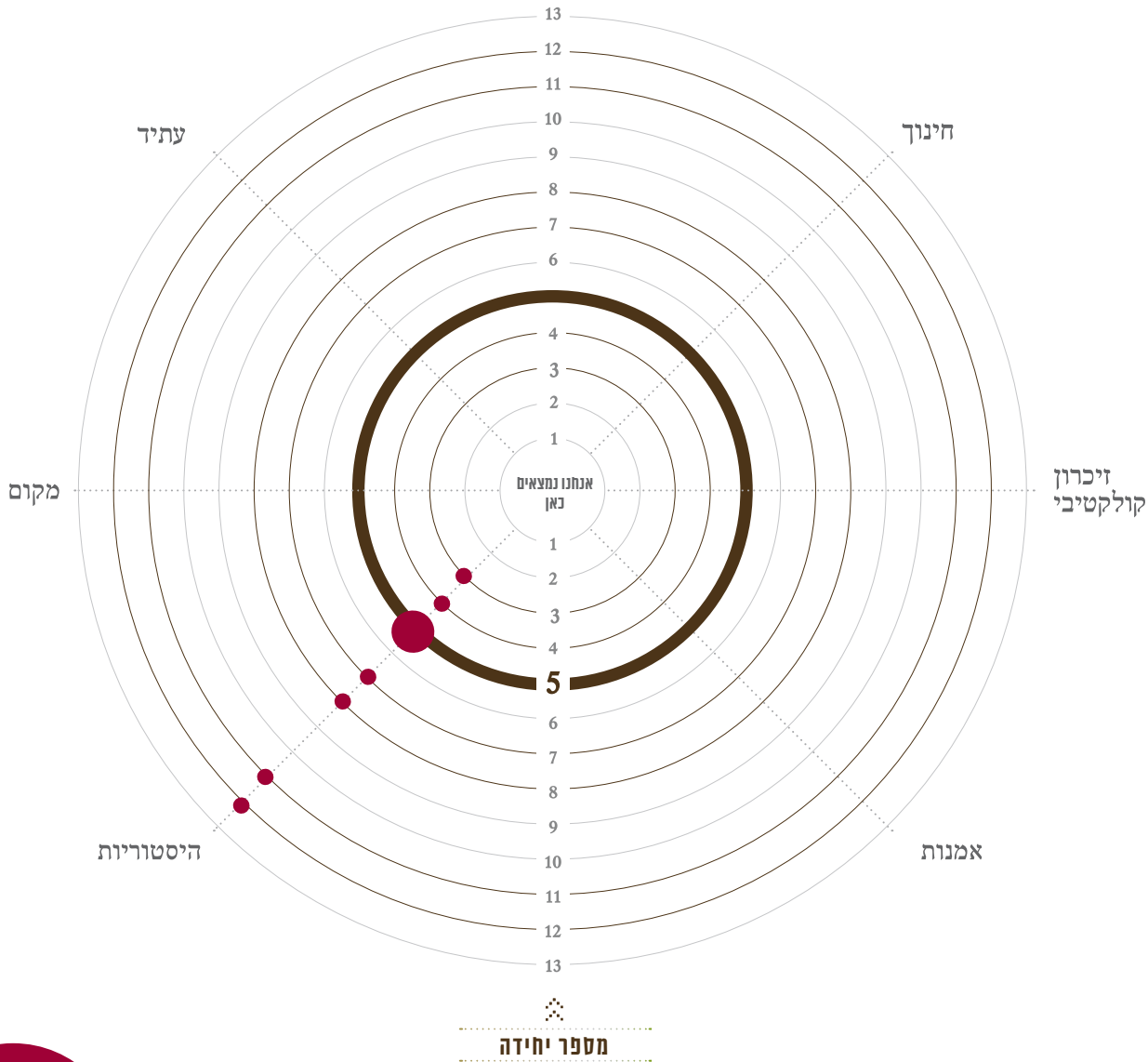
1. עדות של תפאחה נאטור מהכפר עמקא.
2. עדות של דב ירמיה על הכפר כויכאת.
(סרטים של רנין ג'רייס, "זוכרות").

חומרי עזר 2: דף עבודה

לדיון להרחבה ברמה גבוהה על משמעויות שונות של המושג התיאורטי "עדות".
מומלץ להשתמש בדף לכיתות שבהן כבר התנהל דיון ראשוני על עדות, או לשלב קטעים מתוכו בפעילות בהתאם לאופי התלמידים.

התמצאות בערכה:

« כל מילות המפתח »

מהלך הפעילות

1. פתיחה - מהי עדות. המורה ישאל:

הערה למורה: צפוי שבשלב זה התלמידים יציעו עדויות הקשורות לשואה. מומלץ לאפשר דיון זה, ולהביא דוגמאות מעדויות מפורסמות, למשל העדות של ק. צטניק במשפט אייכמן.

- מהי עדות? - אילו עדויות מפורסמות אתם מכירים? - איפה הזדמן לכם לשמוע עדויות? - מה קורה לנו כשאנו שומעים עדויות? - מה קורה לאדם כשהוא נותן עדות? למי העדות ניתנת? למה לדעתכם העד מעיד? - האם עדות מספרת לנו היסטוריה? האם יש קשר בין עדות להיסטוריה?
המורה יאמר לתלמידים: בשיעור נדון בעדות שניתנת על אירוע טראומתי, אירוע קשה שאותו חווה העד - האדם שמגולל את העדות. כיום, המושג עדות מתקשר לנו בעיקר לשואה ולנסיעות לפולין, שאליהן מצטרף איש עדות. בשיעור הזה ננסה להרחיב את מושג העדות עבורנו, להכיר עוד עדויות, ונתמקד בעדויות על הנכבה.

2. הצגת עדויות: צפייה בעדות של פלסטינית ובעדות של ישראלי על אירועי שנת 1948 (ראו חומרי עזר 2).

לפני הקרנת העדויות, המורה יציג שאלות הבנה לקראת הצפייה בסרט:

- איזה סיפור מספר כל אחד מהעדים? - במה הוא מתמקד?

3. דיון בכיתה:

א. עיבוד הסרט

- מה שמענו בעדויות? מה ראינו?

- איך הרגשתם כשראיתם אותן?

- מהם ההבדלים בין העדויות?

- מה ההבדלים באופן שבו התייחסתם לעדות של

החייל הישראלי על הנכבה לבין עדות של הפליטה

הפלסטינית על הנכבה?

ב. משמעות העדות - מה העדות אומרת לנו

- מה אנו רואים וחווים במפגש עם העד?

מומלץ להקריא את הציטוט של לוינס: הפילוסוף לוינס טוען כי במפגש עם הסיפור של האחר, אנו יכולים לראות את הסבל על פניו. הפנים של האחר הם אלו שדורשות מאיתנו להיענות להן ולסבל שהן חוו. הפנים הן החלק המשמעותי בעדות: "אל מול הפנים של האחר, השתיקה בלתי אפשרית: אתה לא יכול אלא להיענות, לגלות כלפיהן

אחריות. [...] 'לא תרצח' משמעותו גם 'עליך לעשות הכול למען חייו של האחר'".¹

- מה דעתכם? האם יש מסרים שעוברים בעדות שלא דרך מילים (באמצעות שפת גוף)?

- מה לדעתכם אומרות לנו הפנים של העדים ששמענו?

- האם שמיעת העדות מחייבת אותנו למשהו? ניתן להיעזר בציטוט של שושנה פלמן:

"להעיד פירושו אפוא לא רק לספר אלא גם להתחייב לאחרים, למסור את עצמך ואת סיפור העדות בידי אחרים, לקחת אחריות - במעשה הדיבור - על ההיסטוריה או על גרעין האמת של האירוע, על מה שבעצם הגדרתו, תקפותו והשלכותיו חורג מהאישי אל עבר הכללי".²

האם אתם מסכימים עם האמירה הזו? מה לדעתכם אומר המושג "לקחת אחריות"? מה הוא אומר בהקשר לשמיעת עדויות על הנכבה?

4. פעילות סיכום: כתיבת מכתב לפליט - מה הייתם כותבים לפליט פלסטיני?

אחרי ששמעתם עדויות על הנכבה ממספר עדים, כתבו עכשיו מכתב אישי לפליט פלסטיני. ציינו מה הרגשתם וחשבתם כשמעתם את העדויות על הנכבה.

הצעה לפעילות המשך:

ניתן להרחיב את הדיון להמשגת היבטים תיאורטיים שונים של המושג עדות. לצורך כך אפשר להשתמש בדף העבודה שבו מופיעים קטעי מקורות שונים לדיון בנושא (ראו: חומרי עזר 2).

¹ לוינס, ע. (1995), אתיקה והאינסופי: שיחות עם פיליפ נמו, ירושלים: מאגנס. עמ' 68 תרגום: א. מאיר וש. ראם.

² פלמן, ש. ולאוב, ד. (2008), עדות: משבר העדות בספרות, בפסיכואנליזה ובהיסטוריה, תל-אביב: רסלינג. עמ' 157 תרגום: ד. רו.

האסכולה ההיסטוריוגרפית הפוזיטיביסטית, שהתפתחה בתחילת המאה ה-19, ביקשה מההיסטוריון לחשוף את מה ש"באמת קרה", על סמך מסמכים ומקורות כתובים. גישה זו האצילה להיסטוריון סמכות אקדמית ונחשבה לאוביקטיבית ונטולת פניות. ניתן לחוש בהשפעות גישה זו עד היום, למרות השינויים המשמעותיים שעברה פרקטיקת המחקר ההיסטורי.

תיאוריות ביקורתיות שונות יצאו כנגד העמדות הפוזיטיביסטיות וטענו כי המחקר ההיסטורי אינו ולא יכול להיות אוביקטיבי, היות והוא מספר בעיקר את ההיסטוריה של המנצחים, כדברי הפילוסוף וולטר בנימין. כלומר, המחקר ההיסטורי משקף את ההיסטוריה כסיפור של בעלי הכוח. הסיפור ההיסטורי מדיה, לרוב, תקופות וקבוצות שהידע שלהן סותר ולעתים אף מאיים על הנורמות והערכים ההגמוניים.³ לפי התיאוריות הביקורתיות, ההיסטוריה היא פרשנות של האירועים, ולכן הסוביקטיביות היא חלק בלתי נפרד ממנה. האוחזים בתיאוריות אלה מוסיפים וטוענים שבכתיבת ההיסטוריה יש להכיר בקיום מקורות רבים ללימוד - לא רק מקורות כתובים, ובמושאים אחרים לחקירה, כגון מיתוסים, זיכרון קולקטיבי, התרשמויות ותפיסות - ולא רק אירועים ודמויות. בנוסף, לגישתם, יש לשלב בהיסטוריה את הסיפור של קבוצות שהודרו מהנרטיב הדומיננטי. מטרת ההיסטוריון אם כן היא לתאר אירוע, לספר סיפור, ובתוכו לציין את הפרספקטיבות השונות, לבחון תחומי ידע מגוונים, להראות את הסתירות, להעלות סימני שאלה, לערער ולהרהר; כדברי וולטר בנימין, על ההיסטוריון "להבריש את ההיסטוריה כנגד כיוון הפרווה",⁴ לקרוא את העבר במהופך.

עד לשנים האחרונות, הקול הפלסטיני בשיח ההיסטוריוגרפי על מלחמת 1948 כמעט ולא היה קיים. בשנים האחרונות הולך וגדל מספר ההיסטוריונים, הפוזיטיביסטיים והביקורתיים, החושפים מידע המאתגר את השיח המקובל - לפעמים דרך עדויות בעל-פה. המפגש שלנו, הישראלים, עם העדות הפלסטינית על הנכבה הוא מפגש בין זרים. העדות טומנת בחובה פנייה אל השומע, והיא תובעת קודם כל להקשיב.⁵ פנייה זו יש בכוחה לשבור את השתיקה שאפפה את 1948.

קשיים רבים עומדים בפני השומע היהודי-ישראלי בבואו להתמודד עם עדות פלסטינית. השפה שבה מסופרת העדות היא הערבית, שפה המקושרת אצל ישראלים רבים לרגשות פחד ואיום. רגשות אלה עלולים להוביל לשלילת השפה הערבית ודובריה, ולעתים אף לפקפוק במהימנות העדות ובמהימנות האירוע שהיא מגוללת.⁶ שמיעת העדויות על הנכבה מאתגרת תפיסות אלו ומאפשרת להחזיר את הפלסטיני ואת שפתו לקדמת הבמה ולהתחיל להתמודד עם הפניית העדות אלינו, ועם התביעה שזו מייצרת.

הפילוסוף לוינס טוען כי במפגש עם הסיפור של האחר ניכר הסבל על פניו.⁷ הפנים של האחר דורשות מהמקשיב להיענות להן, לסבלן, בצורה אתית. מה מטילה עלינו, כישראלים-יהודים, שמיעת העדות של הפלסטיני? האם זה מחייב אותנו לקחת אחריות? ואם כן, כיצד?

מתן העדות וההקשבה לה מוציאים את הנכבה מהמרחב האישי ומקנים לנכבה מקום במרחב הציבורי. העדות מביאה קטע מתוך העבר, אך למעשה היא פונה אל העתיד ודורשת מאיתנו לבנות אותו, ולפיכך היא עשויה גם לתת תקווה.⁸

³ "הגמוניה" היא מושג שהוטבע על-ידי אנטוניו גראמשי בפילוסופיה של מדעי החברה, אשר בא לתאר את סך ההצדקות וההכנות שמאפשרות לתפיסת העולם השלטת להתחזות ל"נורמלית", "טבעית".

⁴ בנימין, ו. על מושג ההיסטוריה, תיזה 7, אצל: רונן, א. (2002), "להבריש את ההיסטוריה כנגד כיוון הפרווה", זמנים 81.

⁵ פלמן, ש. ולאוב, ד. (2008), עדות.

⁶ ליוטאר, ז' פ. (1996), "הדיפרנד", תיאוריה וביקורת 8, ירושלים: ון ליר. תרגום: א. אזולאי.

⁷ לוינס, ע. (1995), אתיקה והאינסופי.

⁸ Margalit, A. (2002), *The Ethics of Memory*, Cambridge Mass: Harvard University Press.

ביחידה זו יערכו התלמידים היכרות עם המושג "עדות" באמצעות עדויות בעל-פה על הנכבה, תוך התמודדות עם הקשיים שהן מציבות. עדות היא מסירה של דברים, של התרחשויות, שמוסר העדות חזה בהם. יחד עם זאת, קיימים קשיים רבים כשהעדות באה לספר על אירועים טראומטיים. עדות, כפרקטיקה של מסירת מידע בעל-פה, מעלה שאלות רבות על הקשר שבין זיכרון, היסטוריה ואמת, השפעות הזמן ועוד.

שמיעת עדויות על הנכבה אינה פשוטה. עדויות על הטראומה הפלסטינית נוגעות גם ביסודות הזהות היהודית-ישראלית של התלמידים, היות ובמובן מסוים, הטראומה של הפלסטינים מעלה על פני השטח גם את הטראומה של הישראלים ביחס למלחמת 1948 וביחס להשפעותיה המתמשכות על חיינו. התלמידים הישראלים גדלים בסביבה בה הנכבה לא קיימת לכאורה, ובמפגש עם הנכבה הם יגיבו לרוב בחשדנות ובחוסר אמון כלפי המידע החדש. במקרים רבים יעלו תחושות של אובדן דרך ומשמעות, וערעור על הזהות שלהם עצמם.¹⁰ בנוסף, העדות היא פרקטיקה המזוהה לרוב בלעדית עם ניצולי שואה, ויכול להיות שיעלו התנגדויות להכיר בה כפרקטיקה של דיבור גם על טראומות אחרות.

יחידה זו באה לתת מקום לתחושות אלו ולקדם הסתכלות ביקורתית על האופן שבו ישראלים רבים תופסים את הפלסטינים. בפעילות נעודר ביקורתיות כלפי הידע ההיסטוריוגרפי הפוזיטיביסטי המתבסס על הכתובים, אך גם כלפי ידע הנמסר בעל-פה.

בחלק הראשון של היחידה, כהכנה לשמיעת העדות וכחלק מפיתוח כלים ביקורתיים, יתבקשו התלמידים לבחון משמעויות שונות של שמיעת עדות. בחלק השני נצפה בשתי עדויות על 1948: אחת של פלסטיני והשנייה של ישראלי. החלק השלישי יעסוק במשמעות העדות עבורנו, כמקשיבים וכיהודים-ישראלים. פעילות הסיכום המוצעת היא כתיבת מכתב לפליט פלסטיני. דרכה נעבד את תהליך ההתמודדות שהתלמידים עברו במהלך השיעור דרך פנייה ישירה אל הפלסטינים.

¹⁰ פלמן ולאוב, שם.